

Черноіваненко В. В.

ГОМОСЕКСУАЛЬНІСТЬ І ЮДАЇЗМ: ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.

У статті здійснюється спроба з'ясувати, як поставало питання гомосексуальності в юдейському середовищі впродовж ХХ століття, як воно інтерпретувалося відомими рабинами, як еволюціонувало і, зрештою, стало викликом для релігії і суспільства, а також, як юдаїзм у різних його напрямках сприймає сьогодні ЛГБТ-спільноту.

Ключові слова: гомосексуальність, гомоеротизм, євреї, юдаїзм, ХХ століття, ХХІ століття.

Питання гомосексуальності, а тим більше зміни ставлення до неї в юдаїзмі не стояло відкрито на порядку денному ні у XVIII, ні в XIX ст., незважаючи на процеси емансипації та просвітництва. У єврейському світі, як і в неєврейському, про це заговорили активно лише в другій половині ХХ ст. Однак це не означає, що на попередньому етапі не були відомі гомосексуальні випадки в єврейській спільноті. Так, на початку ХХ ст. в Ерец Ізраель визначний громадський діяч і політичний секретар «га-еда га-харедіт» (ультраортодоксальної ашкеназької громади Єрусалима) Якоб де Хаан не приховував своєї гомосексуальності. При цьому він був талановитим письменником і публікував твори, яскраво насичені гомоеротичними мотивами. Голова громади рабин Йосеф-Хаїм Зонненфельд обрав своїм політичним спікером де Хаана, незважаючи на його гомосексуальність, яку він до того ж не сильно приховував, а навпаки – на той час, як стверджується, він мав постійні стосунки з арабськими юнаками зі Східного Єрусалима [9]. В одному зі своїх віршів де Хаан навіть питав себе, чи були його візити до Стіни Плачу продиктовані прагненням до Бога чи бажанням зайнятися коханням з арабськими юнаками [7, с. 84; 8, с. 143]. Історія де Хаана загалом постає перед нами вельми трагічною: на батьківщині, в Нідерландах, йому дісталось за його орієнтацію – він втратив викладацьку роботу й був виключений із Соціал-демократичної партії; в Ерец Ізраель йому ставили за провину пособництво з арабами й антисіоністську діяльність. У результаті де Хаана вбили біля порога лікарняної синагоги в Єрусалимі 1924 р. бійці підпільного збройного руху «Гагана». За словами Герта Хекми [8, с. 143], після смерті де Хаана сіоністи поширили чутку про те, що його вбили араби через його пристрасть до арабських юнаків (хоча сіоністи раніше вважали, що араби самі постачають коханців де Хаану в рамках політичної співпраці).

Починаючи з 1970-х років тему гомосексуальності стали обговорювати в єврейських ортодоксальних колах західного світу, насамперед у США. Так, у виданні «Encyclopedia Judaica» автор статті «Гомосексуальність», головний ортодоксальний рабин Великої Британії Іммануель Якобовіц, стверджував, що «єврейський закон засуджує гомосексуальні стосунки не менше, ніж інші моральні порушення... навіть якщо вони відбуваються з любові та за взаємної згоди» [10, с. 861]. Така позиція не привносила, проте, нічого нового, артикуючи наявну протягом багатьох століть традицію неприйняття й табування гомосексуальності. У 1974 р. підхід рабина Якобовіца хоч і не радикально, але досить суттєво переглянув інший ортодоксальний рабин, згодом президент «Єшива Юніверсіті» Норман Лемм [11, с. 194–205]. Його думка зводилась до того, що гомосексуальність не підвладна людині й пов'язана виключно з її внутрішніми та психологічними особливостями, а отже, не можна засуджувати гомосексуалів, навпаки, до них треба ставитися з розумінням, але водночас допомагати стати гетеросексуалами. Позиція рабина Лемма закріпилася, по суті, в сучасному ортодоксальному юдаїзмі й домінує в ньому дотепер. До толерантності щодо гомосексуалів закликали визначні рабини ортодоксального напрямку: Аарон Фельдман, Джонатан Сакс, Хаїм Рапопорт, Шмуель Ботеах. У результаті на сьогодні більшість громад сучасної ортодоксії (Modern Orthodox Judaism), котра сприйняла переоцінку гомосексуальності в медицині й психології, ставляться до гомосексуалів прихильніше, ніж раніше, й не виключають їх зі своїх лав, однак виступають за те, щоб вони подолали свою гомосексуальність у результаті духовних зусиль і терапії, або закликають утримуватися від практики одноставового сексу.

Інакше ставлення до проблеми демонструє ультраортодоксія, тобто радикальний фланг ортодоксального сектору: *xaredim* і досі лишається єдиним сегментом юдаїзму, котрий абсолютно відкидає гомосексуальність, вважає її, як і раніше, гріховною та протиприродною.

У реформістському, реконструктивістському й частково консервативному напрямках юдаїзму превалює позиція толерантного ставлення, прийняття й інкорпорації геїв і лесбійок у громади, включно з легітимацією гей-шлюбів і рабинською орденацією гомосексуалів. У перших двох згаданих напрямках ця позиція фактично беззаперечна: там гомосексуали можуть вільно вступати до навчальних закладів відповідної деномінації й отримати в результаті рабинську посаду, і взагалі бути повноправними членами громади, подібно до інших. У консервативному юдаїзмі становище геїв і лесбійок дещо відрізняється, однак загалом ставлення до них також еволюціонувало практично аж до прийняття (за винятком Ізраїлю). При цьому варто зазначити, що в реформістському й консервативному рухах компетенція в подібних питаннях належить кожній окремій громаді, жодна позиція – ні «за», ні «проти» – не може бути нав'язаною згори, оскільки має враховувати думку місцевого рабина та його громади. Як відомо, в цих напрямках юдаїзму рабина зазвичай не призначають, його обирає громада й тоді затверджують вищі керівні органи цього напрямку. Тому обирати собі рабина – гетеросексуала чи гомосексуала – прерогатива самої громади [5, с. 97–100]. Однак не всі реформістські громади юдаїзму настільки прогресивні, що засвідчив випадок, котрий стався в Москві 2006 року, коли реформістська рабинеса Неллі Шулман провела першу в Росії *хулу* (обряд одруження) для одностатевої пари. Усі юдейські лідери країни засудили цей вчинок, і навіть головний реформістський рабин Зиновій Коган не тільки розкритикував ініціаторів обряду, а й демонстративно на знак протесту вийшов зі складу Об'єднання релігійних громад сучасного юдаїзму в Росії. У випадку з критиками «лесбійської хупи» проблема, на думку М. Членова, полягала в тому, що «єврейський істеблішмент, як він склався (в Росії. – *В. Ч.*), слідує у своєму розвитку загальній консервативній тенденції, за якою розвивається сьогодення російська еліта. Відповідно, він являє собою частину цієї еліти» [4, с. 87–91], а отже, навіть якщо цей істеблішмент і думає інакше, казати він зобов'язаний тільки те, чого від нього очікують.

Парадоксальним чином юдаїзм, найстаріша й у чомусь найконсервативніша з усіх авраамістичних релігій, на сьогодні є за сукупністю офіційних позицій різних деномінацій найбільш гомотолерантним (в ісламі гомотолерантними можуть бути лише окремі громади, у християнстві – окремі громади чи окремі деномінації в рамках протестантизму, але не напрям у цілому – на відміну від реформістського напрямку юдаїзму, в тому числі на рівні офіційних документів). У християнстві, приміром, ні православ'я, ні католицизм, ні протестантизм поки що не прийшли до загальної толерантності як до певного спільного консенсусу в рамках своїх мета-деномінаційних світів («всесвітнього православ'я», «вселенської церкви» тощо). Толерантно в християнстві ставляться до ЛГБТ або окремі «національні» церкви (Церква Швеції, Церква Данії, Єпископальна церква США та ін.), або церкви, створені спеціально для ЛГБТ-християн (наприклад, Метропольна громадська церква, представлена у 23 країнах світу). Утім, єдиного консенсусу в юдаїзмі також не існує (що цілком виправдовує слова давнього жарту «Де два рабини, там три думки»): ультраортодоксальний табір, як було зазначено, досі лишається єдиним сегментом, що ставиться до гомосексуалів ворожо. Часто цей сегмент являє собою замкнений і сконцентрований на собі простір релігійних людей, котрі недоброзичливо ставляться не тільки до геїв і лесбійок, але й до секулярного суспільства в цілому. Водночас справедливо буде вказати й на чималу подібність у процесах сучасної еволюції уявлення про гомосексуальність як юдаїзму, так і християнства. Вони також мають спільні передумови цієї еволюції: лібералізацію західного суспільства та впровадження в його життя прав людини й ідеї громадянського рівноправ'я. При цьому можна відзначити й подібність підходів у розв'язанні питань. Так, Об'єднана Церква Христа (протестантська деномінація у США), як і реформістський юдаїзм, дозволяє конгрегаціям, що входять до її складу, керуватися також і власною думкою при вирішенні тих чи інших богословських або моральних питань (навіть усупереч позиції загальної організації).

На окрему увагу заслуговує, безперечно, Ізраїль, і не тільки тому, що це держава сіоністської мрії та втілення національних сподівань багатьох поколінь євреїв. Ізраїль як держава, котра орієнтувалася практично від початку на побудову західної моделі демократії та створення відкритого громадянського суспільства,

не міг обминути і право своїх ЛГБТ-громадян, і ставлення до них як таке. Незважаючи на чимало релігійних домінант держави, вона разом з тим є світською й намагається врахувати права різних громадян. Ізраїльське суспільство від самого початку й по сьогодні не монолітне, воно є радше сукупністю «сепаратних плюралізмів», коли один із сегментів суспільства більше чи менше рахується з існуванням по сусідству іншого, однак жити воліє суто за канонами власної традиції. Хоча релігійний ультраортодоксальний істеблшмент у Державі Ізраїль і виступає проти прав ЛГБТ, органи державної влади (Державна прокуратура, Міністерство юстиції, Верховний суд, а також окремі муніципалітети) стоять зазвичай на захисті багатьох із цих прав (громадянське рівноправ'я, зібрання й ходи, право спадкування, визнання одностатевого шлюбу, укладеного, однак, за кордоном) [6, с. 66–72]. Тому Ізраїль у цьому аспекті може вважатися цілком демократичною державою і – як на Близькому Сході, так і на всій «мусульманській мапі» – єдиною країною, котра визнає базові права ЛГБТ, що підтверджується і в повсякденному житті. 1988 р. Ізраїль легалізував гомосексуальні стосунки. 2004 р. за гомосексуальними парами були визнані права власності та спадкування. 2008 р. їм дозволили всиновлювати дітей. З 1998 р. в Тель-Авіві щорічно проводяться т. зв. «паради гордості» (прайди), у 2000-х роках до нього приєдналися ще два ізраїльські міста – Єрусалим і Хайфа, а 2013 р. – Ашдод. І якщо сам факт проведення гей-прайду в Єрусалимі, як місті з високим релігійним реєстром, досі викликає гарячі дискусії в суспільстві, то позиціонування Тель-Авіва й перетворення його на одну зі світових столиць гей-культури розглядається вже радше як певний позитивний досвід, який, з одного боку, зміцнює демократію в самій країні, з другого – показує світові прогресивність єврейської держави, а з третього – створює цілу окрему індустрію, що працює на збільшення доходів країни за рахунок гей-туризму.

1993 р. колишній головний ашкеназький рабин Ізраїлю Шломо Горен в інтерв'ю газеті «Jerusalem Post» за 12 лютого 1993 р. висловив думку, що якщо пара гомосексуалів бажає додержуватися єврейських традицій, то вони можуть це робити. При цьому гомосексуальна орієнтація, на його погляд, не обов'язково впливає на релігійне життя, а партнери самі вирішують, чи хочуть вони, щоб люди навколо них знали, чому вони живуть разом.

Водночас ціла низка юдейських лідерів держави, включно з авторитетним рабином національно-релігійного табору (тобто релігійного сіонізму) Шломо Авінером, визнає існування проблеми релігійних геїв і лесбійок в Ізраїлі, але виступає за те, щоб вони проходили процес реорієнтації [12]. Також деякі ізраїльські рабини намагаються не стільки переорієнтувати гомосексуалів, скільки зробити так, щоб від них з'явилися діти. Із цією метою в Ізраїлі було створено, наприклад, асоціацію «Анахну», котру підтримали такі рабини, як Хаїм Друкман, Ельякім Леванон і Яков Аріель [3]. Асоціація має за мету одружити геїв і лесбійок традиційним гетеросексуальним чином, поставивши над ними хулу, щоб їхні «клієнти» отримали в результаті гетеросексуальні родини й народили дітей, виконавши заповідь «плодіться й розмножуйтеся». Не зовсім, щоправда, зрозуміло, як такі люди зможуть при цьому реалізувати свою гомосексуальність, якщо одруження не змінить, що цілком імовірно, їхню орієнтацію. З другого боку, в Ізраїлі та інших країнах (наприклад, у США) створюються й організації з іншою мотивацією та спрямуванням, які вважають, що євреям-гомосексуалам треба не змінювати орієнтацію, а максимально надавати будь-яку допомогу й підтримку. Інакше кажучи, створюються ці організації безвідносно до того, чи змінить свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність єврей/ка, чи ні. 1997 р. перший відкритий рабин-гей із США Стівен Грінберг заснував Єрусалимський відкритий дім гордості й толерантності, діяльність якого спрямована на підтримку гомосексуальних євреїв. 2008 р. Рон Йосеф, перший ізраїльський ортодоксальний рабин – відкритий гей, заснував організацію «Год», покликану допомагати саме релігійним євреям з альтернативною сексуальною ідентичністю. При цьому сам рабин Йосеф не прагне відмежуватися від загального табору ізраїльської ортодоксії та створити окремий напрям, а навпаки, наголошує, що його організація «служить Богу, Торі й народу Ізраїлю» [2]. Окрім цього, в Ізраїлі існують також інші альянси, створені для вірян-ЛГБТ, такі як «Хеврута» чи «Бат Коль», які, до речі, також беруть участь у спільних гей-прайдах, а в кінці 2011 р. були відзначені державною нагородою Франції [1].

Очевидно, в такій гомотолерантності сучасного юдаїзму є як зовнішні причини: прилучення єврейського населення США і Європи до західних цінностей, що спричинилося до «демократизації» практики й теорії «прогресивного»

юдаїзму, – так і внутрішні: безкінечне коментування біблійного тексту, котре становить стрижень єврейської традиції, не може не змінювати сенс цього тексту – відповідно до тих чи інших обставин, які впливають на коментаторів. Так,

хоча авторський сенс біблійного 3 М. 18:22 нам до кінця не відомий, ми бачимо, що сучасний коментатор, приміром, рабин-гей Стівен Грінберг, своєю діяльністю трактує цей вірш нетрадиційно.

Список літератури

1. Израильские религиозные геи и лесбиянки удостоены государственной награды Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.co.il>. – Назва з екрана.
2. Йосеф Р. Я религиозный еврей и я гей. Одно другому не противоречит [Електронний ресурс] / Р. Йосеф. – Режим доступу: <http://www.raduga.co.il>. – Назва з екрана.
3. Светлова К. Ортодоксальные евреи сочетают браком лесбиянок и геев [Електронний ресурс] / К. Светлова. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/russian>. – Назва з екрана.
4. Членов М. Еврейская община России и гомосексуализм: постановка проблемы / М. Членов // Евроазиатский еврейский ежегодник. – 5767 (2006–2007) / под ред. В. Лихачева и др. – К. : Дух і літера, 2007. – С. 78–81.
5. Шульман Н. Гомосексуальность и Тора: современный взгляд / Н. Шульман // Евроазиатский еврейский ежегодник. – 5767 (2006–2007) / под ред. В. Лихачева и др. – К. : Дух і літера, 2007. – С. 87–100.
6. Эпштейн А. Возрождение еврейской государственности и нерешенный «еврейский вопрос» / А. Эпштейн. – К. : Науч.-исслед. центр ориенталистики им. О. Прицака НаУКМА, 2011. – 127 с.
7. Aldrich R. Colonialism and Homosexuality / R. Aldrich. – London, New York : Routledge, 2003. – 464 p.
8. Hekma G. De Haan, Jacob Israël / G. Hekma // Who's Who in Gay and Lesbian History: From Antiquity to World War II / ed. by R. Aldrich, G. Wotherspoon. – London, New York : Routledge, 2005. – P. 142–143.
9. Hekma G. Jacob Israel de Haan: Sexology, Poetry, Politics [Електронний ресурс] / G. Hekma. – Режим доступу: <http://www.ched.uq.edu.au>. – Назва з екрана.
10. Jakobovitz I. Homosexuality / I. Jakobovitz // Encyclopedia Judaica. – Jerusalem : Keter, 1973. – Vol. 8. – P. 861–862.
11. Lamm N. Judaism and the Modern Attitude to Homosexuality / N. Lamm // Encyclopedia Judaica Year Book. – Jerusalem : Keter, 1974. – P. 194–205.
12. Galahar A. No happiness in gay-lesbian shidduch [Електронний ресурс] / A. Galahar. – Режим доступу: <http://www.ynetnews.com>. – Назва з екрана.

V. Chernoiivanenko

HOMOSEXUALITY AND JUDAISM IN THE 20TH AND EARLY 21ST CENTURIES

This article attempts to answer such questions as how has the issues of homosexuality been raised among religious Jews throughout the 20th century, how was it depicted and interpreted by noted rabbis, how has it evolved, and how has it finally become the challenge for religion and society, as well as how does Judaism, within its different denominations, see the LGBTQ-community today.

Keywords: homosexuality, homoeroticism, Jews, Judaism, 20th century, 21st century.

Матеріал надійшов 19.03.2014